

ERMENİSTAN-AZERBAYCAN ÇATIŞMASININ YAKIN GELECEĞİ: BARIŞ MI? SAVAŞ MI? YOKSA ATEŞKES Mİ?

(THE NEAR FUTURE OF THE ARMENIA-AZERBAIJAN CONFLICT:
PEACE? CEASE-FIRE? OR WAR?)

Doç. Dr. Emin ŞİHALİYEV

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nahçvan Şubesi,
Nahçivan Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü.
e-posta: emin.amea@yahoo.com

Öz: Ermenistan ile Azerbaycan arasında Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'nın sonucu olarak Azerbaycan'a bağlı toprakların %20'si Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Çatışan taraflar arasında uzlaşma sağlanamadığından sorunun barışçı yollarla çözümü devletlere havale edilmiş ve AGİT'in Minsk Grubu'nun girişimiyle çözüm bulma çabalarına hız verilmiştir. Fakat 1994 senesinden beri devam eden barış görüşmeleri beklentileri karşılayamamış, nihai aşamaya varamamıştır. Azerbaycan topraklarının %20'sinin Ermenistan tarafından işgalinin sürmesi yeni bir savaşın çıkma olasılığını artırmaktadır. Barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması ile Azerbaycan mevcut status-quo'nu kabul etmediğinden kuvvet kullanımına baş vuracağını özellikle vurgulamaktadır. Enerjiden elde edilen gelirlerle resmi Bakü askeri harcamalarını düzenli olarak artırmaktadır. Azerbaycan'ın ekonomik ve askeri olarak güçlenmesi bölgedeki güç dengelerini de değiştirmiştir. Fakat Ermenistan'ın bu duruma yanıtı Rusya ile askeri ve politik ilişkilerini daha da artırmakla olmuştur. Azerbaycan'ın Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının yakın geleceği nasıl olacak? Barış, savaş, yoksa ateşkes? Bu makalede çatışmanın yakın geleceğinin hipotetik senaryoları analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ermenistan, Azerbaycan, Rusya, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, NATO, barış, ateşkes, savaş

Abstract: 20% of Azerbaijan territory was occupied by Armenia, as a result of the First Nagorno-Karabakh War between Armenia and Azerbaijan. There has not been commitment to peace between two sides and the solution for this problem has been entrusted to the states and the process is accelerated by the OSCE Minsk Group. However, expectations for peace and the final resolution have not been reached since the OSCE Minsk Group started this process in 1994. Continuing occupation of 20% of the

Azerbaijani lands by Armenia increases the likelihood of getting a new war: Azerbaijan is not satisfied with the current status quo. As a result of failed peace talks, Azerbaijan has been emphasizing of using military force in order to seize occupied territories. Thanks to the income from the energy, Baku increases its military spending on a regular basis. Economic and military strengthening of Azerbaijan changes the balance of power in the region. But Armenia is responds to this situation by increasing its military and political cooperation with Russia. How will be the near future of Armenian-Azerbaijan conflict? Peace, war or cease-fire? The author attempts to predict the hypothetical scenarios of the conflict not in the long future.

Keywords: Armenia, Azerbaijan, Russia, Collective Security Treaty Organization, NATO, peace, cease-fire, war

GİRİŞ

Ermenistan-Azerbaycan çatışması ile ilgili çok şeyler yazılmış ve söylenmiş, çok sayıda konferansların, sempozyumların ve uluslararası toplantıların ana konusu olmuştur. Ermenistan tarafı ister bilimsel, isterse de resmi düzeyde yapılan bütün konferans ve uluslararası toplantılarda Azerbaycan tarafına yönelik çeşitli ithamlarda bulunmuş ve Azerbaycan “eski Ermeni topraklarına sahiplenmeleri” iddiasıyla suçlanmıştır. Azerbaycan tarafı da aynı tepkiyi göstererek karşı tarafı suçlamış, Ermenilerin işgal ettikleri topraklardan çekilmeleri ve yaptıkları katliamlar dolayısıyla yargılanmaları gerektiği konusunda şikayette ve taleplerde bulunmuştur. Çatışmanın başladığı tarihlerden itibaren her iki taraf arasında karşılıklı suçlamalar halen devam etmektedir. Bu bakımdan her iki ülkede karşılıklı olarak birbirilerine asla bir araya gelemeyecek düşman gözüyle bakılmaktadır. Böyle bir durumda çatışan taraflar arasında uzlaşmanın mümkün olamayacağı ve barışın sağlanamayacağı kanaati oluşmuştur. 1994 senesinde “Azerbaycan’ın toprak kayıpları ile sonuçlanan ateşkes”in sağlanmasına rağmen o tarihten itibaren her iki devlet arasında “ne savaş, ne de barış” gibi belirsiz bir durum söz konusudur. Ateşkesin ilanından sonra soruna AGİT’in Minsk Grubu’nun girişimiyle çözüm bulunma çabalarına hız verilmiş, fakat 20 seneye yakın devam eden barış görüşmeleri beklentileri hiçbir şekilde karşılayamamış ve sonuç vermemiştir.

Sorunun Çözümünde Barış Olasılığının Analizi ve Çatışan Tarafların Tutumu

Öncelikle Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının yakın geleceğinde “barış” varyasyonunun yeri bulunmamaktadır. Barış planlarının önündeki en büyük engellerden biri her iki tarafın Dağlık Karabağ’a diğer taraftan önce geldiğini ve bu topraklar üzerinde kendi varlığının meşru olduğunu iddia etmeleridir. Halbuki belgeler Ermenilerin bölgeye günümüzdeki Dağlık Karabağ sorununa da sebebiyet teşkil eden 1828 tarihli Türkmençay antlaşmasının XV. maddesi gereğince Ruslar tarafından göçürüldüklerini onaylamaktadır. Bu konuda Rusya’nın o dönemde Tahran’daki tam yetkili murahhası ve bilim adamı Nikolay Şavrov çok değerli bilgiler vermektedir: “Biz kolonileşmeye Güney Kafkasya’ya Rusları değil, diğerlerini yerleştirerek başladık. 1826-1828 savaşlarından sonra 1828-1830 yılları arasında iki senede 40.000’den fazla İran Ermenisi ve 84.000 Türkiye Ermenisini en iyi kamu arazilerinin olduğu topraklara yerleştirdik... Bu yüzyıl başında Güney Kafkasya’da sayıları 1,3 milyon olan Ermenilerin 1 milyondan çoğu bu bölgenin yerli halkı olmayıp, bizim tarafımızdan yerleştirilenlerdir...”¹

1 Nikolay Şavrov, *Novaya Ugroza Russkomu Delu v Zakavkazye: Predstoyaşaya Rasprodaja Mugani İnorodtsam*, (Sankt-Petersburg: izd-vo Reprint, 1911), s. 63-64.

Ermeni tarihçisi M.G.Nersisyan da Türkmençay antlaşmasından sonra Karabağ ve İrevan (Ermenistan'ın başkenti) bölgesine İran ve Türkiye'den Ermenilerin göçürülmesi gerçeğini doğrulamaktadır: "XIX. yüzyılın 20'li yıllarının sonunda bu bölgelere 40.000'den çok, Türkiye'den ise yaklaşık 90.000 Ermeni göçürülmüştür..."² Göç politikası ile ilgili bilgiler İ.K.Yenikolopov,³ S.V.Şostakoviç⁴ ve s. bilim adamlarının da eserlerinde yer almaktadır.

Konuya tarihi gerçekler ışığında bakılırsa, Ermenilerin Dağlık Karabağ'a Azerbaycan Türklerinin kendilerinden sonra geldiklerini ve bu topraklar üzerinde kendi varlığının meşru olduğunu iddia etmelerinin hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Fakat sorunun tarihi gerçekler esasında çözüleceği reallığı hiçbir şekilde yansıtmaz. Zaten Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan kendisinden önceki başkanlar gibi "hedeflerinin hiçbir zaman Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan yönetimine bırakmak olmadığını" net bir şekilde ifade etmiştir.⁵ Böyle bir durumda taraflar arasında herhangi bir "barış"tan söz etmek mümkün değildir.

Sorunun çözümünde istekli görünmeye çalışan güçler, tarafların karşılıklı tavizlerde bulunmasını daha gerçekçi kabul ederek, bu çatışmanın çözümünde galip tarafın olamayacağını ve eğer sorunun halli yönünde uluslararası hukuk kurallarına istinat edilemezse, o zaman tarafların ortak anlaşmaya varmaları gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ermenistan'ın da işgal ettiği topraklardan gönüllü olarak çekileceği bir hayli mantıksız gözükmektedir. Azerbaycan tarafı da Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmeyeceği ana kadar onunla herhangi bir ilişki kurmayacağını belirtmiş ve işgal altındaki topraklar konusunda hiçbir şekilde tavizde bulunmayacağını beyan etmiştir.

Karabağ sorununun çözümü Keşmir Sorunu veya Filistin Sendromu kadar umutsuz görülebilir ve bu sorunu bir "labirent" olarak da değerlendirmek mümkündür. Çünkü labirentin girişi olsa da, çıkışı zor bulunur ve yolları karmakarışıktır. Labirente girip belirli bir mesafe kat ettikten sonra doğru yolu bulamadıkta giriş ve çıkış statüsü eşit hale gelir. Böylece, çıkış yolu bulmak ümidi ile sıkılana dek ortada dolaşmaktan başka bir yol kalmıyor. İşte Ermenistan-Azerbaycan çatışması da aynı labirent gibidir. Barış görüşmelerinin 1990'lı yıllardaki ve XX yüzyılın başlarındaki gelişim süreci şöyle bir gözden geçirilirse eğer, sorunun her defa düzene sokulması yolunda durgunluk ortaya çıktığında ve Azerbaycan'ın alternatif çözüm yolları aramaya başladığı zaman

2 M.G.Nersisyan, *İz İstorii Russko-Armyanskikh Otnoşeniy*, (Erevan: izd-vo AN Armyanskoy SSR, 1956), s. 227.

3 İ.K.Yenikolopov, *Griboyedov i Vostok*, (Erevan: izd-vo Aypetrat, 1954), s. 137.

4 S.V.Şostakoviç, *Diplomatıçeskaya Devyatnost A.S.Griboyedova*, (Moskova: izd-vo Sotsialno-ekonomiçeskoy literaturı, 1960), s. 154.

5 "Azerbaijan and Armenia: Peace prospects, Military Realities&the role of the Armenian Diaspora", Caspian Information Center, no.16, October 2011, pp.1-2, (<http://www.caspianinfo.com/wp-con-tent/uploads/2011/10/OP-No-16-Armenia-and-Azerbaijan-Peace-Prospects-Military-Realities-and-the-Role-of-the-Armenian-Diaspora.pdf>).

karşı taraf veya AGİT'in Minsk Grubu'nun eşbaşkanları hemen yeni öneriler sunarak Azerbaycan'ın görüşmelere olan sarsmış güvenini yeniden sağlamaya çalışıyorlar. Görüşmeler nihai aşamaya geldiğinde Ermenistan tarafının geri çekilmesi sonucu bütün işlemler yeniden durgunluk haline geri dönüyor. Ateşkesin sağlandığı 1994 yılından günümüze değin aynı durgunluk devam etmektedir. Uzun süre zarfında sorunun bu senaryo doğrultusunda devam etmesi olasılığı yüksektir. Çözüm yolunda AGİT'in Minsk Grubu nezdinde hiçbir ilerleme katedilememesi ve her defasında yeniden durgunluk haline gelmesi, dolayısı ile "Filistin Sendromu"na veya "Keşmir Sendromu"na dönüşmesi sorunun daha uzun yıllar devam etmesi veya "ani savaş"ın patlak vermesi yönünde kaygılar uyandırmaktadır.

Savaş Olasılığının Analizi

Ermenistan'ın Rusya ile ittifak kurarak Türkiye ve Azerbaycan'a karşı bölgede tesis etmeye çalıştığı güç dengesi Azerbaycan'ı askeri bir harekate başurma hususunda dikkatli davranmaya itmektedir.⁶ Kimi analistlere göre, Azerbayca'nın askeri bir harekate başlaması için öncelikle Rusya'nın tarafsızlığını sağlaması gerekmektedir. Bunun için Moskova'ya siyasi, askeri veya ekonomik alanda tavizler verilmeli, enerji ulaşımı ve üretimi konusunda Rusya muhatap kabul edilmeli, Azerbaycan topraklarında Moskova'ya askeri üs verilmeli ve Azerbaycan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne üye olmalıdır.⁷

Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal altında tutan Ermenistan'ın bu örgütte yer alması dikkate alınır, Azerbaycan'ın da aynı örgüte üye olması hiçbir şekilde düşünülemez. Ermenistan bu örgüte üye olmakla kendisini Türkiye ve Azerbaycan'dan korumak istemiştir. Peki, Azerbaycan aynı örgüte üye olmakla kendini kimden koruyacak? Ermenistan ve Rusya'dan mı? Diğer bir taraftan, Azerbaycan'ın BDT'ye üye olması, Gebele Radar Üssü'nü Rusya'ya kiralaması ve Moskova ile geliştirilen enerji alanındaki işbirliği Dağlık Karabağ sorununda Moskova'nın tutumunda hiçbir değişiklik yaratmamıştır. Dolayısıyla Azerbaycan'ın verebileceği hiçbir taviz Rusya'nın sorunun çözümünde radikal bir değişikliğe giderek Azerbaycan'ı desteklemesine yol açmayacaktır. Azerbaycan yukarıda belirtilen tavizlerde bulunsa bile, değil Rusya'nın tarafsızlığının sağlanması, Azerbaycan kendisi aynı Ermenistan gibi bağımlı bir devlete dönüşecektir.

Kimi analistlere göre de Azerbaycan ordusu işgal altındaki topraklarını ele geçirebilecek geniş çaplı bir askeri operasyonu gerçekleştirebilecek yeteneğe

6 Gayane Novikova, "Implications of the Russian-Georgian War in the Nagorno-Karabakh Conflict: Limited Maneuverability" Caucasus Edition, (<http://caucasusedition.net/analysis/implications-of-the-russian-georgian-war-in-the-nagorno-karabakh-conflict-limited-maneuverability>).

7 Aleksandra Jarosiewicz, Krzysztof Strachota, "Nagorno-Karabakh-conflict unfreezing" Center for Eastern Studies, p. 6, (<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-10-26/nagornokarabakh-conflict-unfreezing>).

sahip değildir.⁸ Aslında Azerbaycan gelişen ekonomisi ve askeri gücü ile Ermenistan karşısında kıyas edilemeyecek bir üstünlüğe sahiptir. Azerbaycan ordusu Ermeni kuvvetlerini işgal altındaki topraklarından da atabilme gücüne sahiptir. Fakat bu çatışma gerçekten Ermenistan-Azerbaycan savaşı olsaydı, Azerbaycan bunu gerçekleştirebilirdi. Burada Rusya'nın Ermenistan'a yaklaşık 1 milyar dolar değerinde yasal olmayan silahlar verdiği gerçeğini ve 2010 yılında imzalanan anlaşma gereğince Ermenistan'da konuşlanan Rus askeri üslerinin süresini 2044 yılına kadar uzattığını da hatırlatmak yeterlidir.⁹ Yeni anlaşmanın en önemli maddesi Rusya'nın askeri üslerinin Ermenistan'ın güvenliğini korumasıdır. Eğer Azerbaycan kendi yasal haklarından yararlanarak işgal altında bulunan topraklarını geri alma girişiminde bulunursa,

Rusya'nın silahlı müdahalesi ile karşılaşacaktır. Çünkü Ermenistan'ın güvenliği Rusya'nın garantörlüğü altındadır.

Azerbaycan gelişen ekonomisi ve askeri gücü ile Ermenistan karşısında kıyas edilemeyecek bir üstünlüğe sahiptir. Azerbaycan ordusu Ermeni kuvvetlerini işgal altındaki topraklarından da atabilme gücüne sahiptir. Fakat bu çatışma gerçekten Ermenistan-Azerbaycan savaşı olsaydı, Azerbaycan bunu gerçekleştirebilirdi.

Dışarıdan askeri ve politik destek alması da gerçekçi değil. Zaten çatışmanın çözümü yolunda AGİT'in Minsk Grubu'nun kararsızlığı ve devletlerin soruna çifte standartlardan yaklaşımı Azerbaycan'da Batı'ya olan güveni tamamen sarsmıştır. Azerbaycan tarafı Rusya'nın gücünü ve Batı'nın güven vermeyen "dostluğunun" ve kararsızlığının en iyi örneğini Rusya-Gürcistan savaşında gördü. Saldırının esas amacı Rusya'nın hala sert oynayabileceğini göstermekti. Rus ordusu 1990'larda çökmüştü

ve Rusya kendi ordusunun artık eski gücünde olmadığı fikrini hafızalardan silmeliydi. Aynı zamanda eski Sovyetler Birliği üyelerine Amerikan dostluğunun ve garantilerinin bir değeri olmadığını da göstermek istiyordu. Küçük bir devlete karşı küçük bir saldırıydı, ama ABD'ye fazlasıyla yaklaşmış bir devlete saldırıydı. Operasyona Amerika'nın tepkisizliği ve Avrupa'nın aldırmaazlığı hem bölgeyi, hem de Doğu Avrupa'yı şaşırttı. Diplomatik notalarla sınırlı kalan ABD eylemsizliğinin gösterdiği mesaj Amerika'nın çok uzak, Rusya'nın çok yakın olduğuydu ve ABD kara askerlerini Ortaya Doğu'ya bağladığı sürece bu harekete geçememe durumu devam edecekti.¹⁰ Rusya kuşkusuz bu adımını ABD'nin gerçek çıkarlarının Güney Kafkasya'da değil, Orta Doğu'da olduğunu düşünerek atmıştır.

8 C.W.Blandy, *Azerbaijan: Is War Over Nagorny Karabakh a Realistic Option?*, Advanced Research and Assessment Group. Caucasus series 08/17, (United Kingdom: Defence Academy of the United Kingdom, May 2008), p. 7.

9 Elhan Şahinoğlu, "Rusya-Ermenistan Askeri İşbirliğine Karşı Türkiye-Azerbaycan İşbirliği", (<http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5350&kat1=1>).

10 George Friedman, *Gelecek 10 Yıl*, (İstanbul: Pegasus yayınları, 2011), s. 169-170.

Ulusal güvenlik, jeopolitik ve istihbarat üzerine yazılmış sayısız makalelerin yazarı, dünyanın önde gelen özel istihbarat ve stratejik danışmanlık şirketi STRATFOR'un kurucusu George Friedman, ABD'nin Gürcistan'a büyük vaatlerde bulunmasını anlamsız olarak değerlendirmektedir. Friedman'a göre, Gürcistan ABD için az getirisi olan bir yük. Yani Gürcistan'daki ABD stratejisi ortadan kalkmalı. Bu, Amerikalıların böyle pozisyonların risksiz ve masrafsız olduğunu sandıkları bir dönemden kalma bir strateji. Risklerin ve masrafların yükseldiği bir dönemde ABD giderlerini daha dikkatli yönetmeli ve Gürcistan'ın çıkardan çok bir kayıp olduğunu kabul etmelidir.¹¹

Gürcistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığı Azerbaycan üzerinde bir domino etkisine yol açabilir. Azerbaycan, güney koridoru için dolayısıyla da Avrupa'nın enerji çeşitliliği için kilit öneme sahip tedarikçi konumundadır. Bu da Rusya'nın Avrupa meselelerindeki siyasi etkisini dolaylı olarak sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla Rusya, Amerika'nın gerilemesi halinde, özellikle Gürcistan'ı kontrol çabasının başarılı olmasıyla cesaretlenirse, daha da genişleyen hareket özgürlüğünü yüksek olasılıkla Azerbaycan'ın gözünü korkutmak için kullanabilecektir. Bu koşullarda Azerbaycan yeniden canlanan bir Rusya'ya meydan okumaya meyletmeyecektir.¹² Nitekim, Gürcistan'a tutamayacak sözler veren Batı'ya Azerbaycan'ın zaten çok önceden güveni sarsmıştır. Desteksiz olduğunun farkında olan Azerbaycan'ın tekbaşına Rusya'yla savaşa tutuşması hiç kuşkusuz onun geleceğini ciddi şekilde etkiler. Diğer bir taraftan, Azerbaycan kendi toprak bütünlüğünü korumak amacıyla askeri operasyonlara başlayacağı takdirde dünyanın demokrasileşmesi için girişimlerde bulunduğu iddiasından yola çıkan Batı devletleri ve uluslararası kurumlarla işbirliği, aynı zamanda bu kurumlara entegre sürecinde de ciddi engeller ortaya çıkabilir. Çünkü çatışmanın savaş yolu ile çözümü Azerbaycan'ın işbirliği içerisinde olduğu ve üyeliği bulunan bütün uluslararası kurumlarca asla kabul görmemektedir. Aksi halde Azerbaycan'ın bu kurumlarda üyeliğinin dondurulması ve hatta dışlanması bile gerçekleşebilir.

Olası Bir Savaşın Azerbaycan Açısından Doğurabileceği Sonuçlar

- Azerbaycan kendi yasal haklarından yararlanarak işgal altında bulunan topraklarını geri alma girişiminde bulunursa, ikili anlaşmalar çerçevesinde ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün üyesi olarak Rusya'nın silahlı müdahalesi ile karşılaşacaktır;
- Rusya Azerbaycan'ın askeri müdahalesine doğrudan siyasi ve askeri

11 Friedman, a.g.e., s. 182

12 Zbigniew Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, (İstanbul: Timaş yayınları, 2012), s. 111

açından müdahil olmazsa bile en azından arabuluculuk rolü üstlenerek yeni bir statüko yaratmaya çalışabilir;

- Azerbaycan Ermenistan üzerinde kesin zafer kazanamadığı takdirde ülkede hoşnutsuzluk başlar ve sonuçta kaos durumu oluşur;
- Rusya'nın askeri müdahalesi dikkate alınır, olası bir savaş çok sayıda insan hayatına mal olabilir, yeni toprak kayıplarına yol açabilir;
- Böyle bir durumda Azerbaycan 1990'ların başında olduğu gibi yeniden etnik sorunlarla karşılaşabilir ve ülkenin bağımsızlığı ciddi tehlike altına girebilir;
- Olası bir savaş Azerbaycan'ın uluslararası alandaki barış yanlısı tutumunu bozabilir ve dünya enerji piyasasındaki konumunu etkileyebilir;¹³
- Askeri operasyonların başlayacağı takdirde Azerbaycan'ın uluslararası organizasyonlarda üyeliğinin dondurulması ve hatta dışlanması bile gerçekleşebilir;¹⁴
- Azerbaycan uluslararası arenada yalnızlığa itilir, ekonomik ve politik yaptırımlara maruz kalabilir.

Sorunun Askeri-Siyasi Bloklara Katılma Yolu ile Çözümü Olasılığı

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün bir üyesi olan Ermenistan'ın Rusya'ya dayanarak işgal ettiği Azerbaycan topraklarını elde tutmak için kendi işgal siyasetini meşrulaştırdığı dikkate alınır, Azerbaycan da işgal altında bulunan topraklarını geri alabilmesi için herhangi bir askeri bloka girme gereksinimi duymalı mı? Böyle bir olasılık var mıdır? Azerbaycan için uygun askeri blok hangisidir? Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü mü? Yoksa NATO mu?

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Rusya tarafından eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinden bazılarının katılımıyla Avrasya'nın, sabık SSCB coğrafyası olan jeopolitik açıdan önemli bölgesine herhangi bir yabancı güç odağının müdahalesini önlemek amacıyla oluşturulan askeri bloktur. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü güçlendirmek ve yönetimini kendi elinde

13 Sapmaz Ahmet, Sarı Gökhan, "Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, sayı: 15, s. 14

14 Samir Hamitov, "Dağlık Karabağ Münakaşası 2020 Yılında: Barış, Yoksa Müharebe?", *Dirçeliş-XXI asır dergisi*, 2011, №153-154, s. 155

bulundurmamak istemekle Rusya, kuşku yok ki askeri ve jeostratejik anlamda Avrasya’da NATO’nun etkisini azaltarak kendi konumunu güçlendirmeyi de düşünmektedir. Diğer yandan bölgede Batı’yla teknolojik, ekonomik ve inovasyon alanında boy ölçüşemeyen Moskova, en azından askeri-politik üstünlüğünü sürdürmek istemektedir. Rusya günümüzde de bu bloku daha fazla genişletmek için çalışmalarını sürdürmekte ve çoğu Post-Sovyet ülkesinin Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’ne katılmasını sağlamak ve bu ülkelerin NATO’ya yönelmelerini önlemek amacıyla ciddi çalışmalar yapmaktadır. Fakat Azerbaycan’ın bu örgüte katılmamak için bir takım nedenleri vardır.

Güney Kafkasya’nın Rusya tarafından planlanan güvenlik sisteminde Azerbaycan için uygun olmayan asıl nokta, bölgede herkesin yararına olacak verimli kolektif güvenlik mekanizmaları yerine, Rusya’nın Ermenistan’la askeri ve stratejik işbirliği içinde Azerbaycan’ın egemen devlet haklarına, ulusal güvenliğine ve çıkarlarına, Güney Kafkasya’daki bölgesel güç dengesine olumsuz etki eden birtakım adımlar atmasıdır. Bakü yönetimi Ermenistan’la mevcut Dağlık Karabağ sorunu çözülmeden ve Azerbaycan’ın toprak bütünlüğü sağlanmadan bölgesel güvenlik politikasında herhangi bir değişiklik yapmak ve herhangi bir askeri bloka katılmak niyeti olmadığını beyan etmiş ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’ne üye olmaktan kaçınmıştır.

***Bakü yönetimi
Ermenistan’la mevcut
Dağlık Karabağ sorunu
çözülmeden ve
Azerbaycan’ın toprak
bütünlüğü sağlanmadan
bölgesel güvenlik
politikasında herhangi bir
değişiklik yapmak ve
herhangi bir askeri bloka
katılmak niyeti olmadığını
beyan etmiş ve Kolektif
Güvenlik Anlaşması
Örgütü’ne üye olmaktan
kaçınmıştır.***

Bazı uzmanlar “Dağlık Karabağ’ın ne Ermenistan’a verilmesi, ne de Azerbaycan’a iade edilmesi” siyasetinin Rusya’nın bugünkü ulusal çıkarlarına uygun olduğu görüşündedirler.¹⁵ Zira Moskova yönetimi bu sorundan faydalanmak suretiyle hem Azerbaycan’ın, hem de Ermenistan’ın bölgesel ve uluslararası politikasını kontrol altında tutmak istemektedir.

Genel olarak Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde var olan sorunların ve çatışmaların tamamen sonlandırılmasının, bölgede barış ve istikrarın sağlanmasının Rusya’nın bölgesel güvenlik politikasının uzun vadedeki hedefleriyle asla uyuşmadığı görüşündeyiz. Rusya’nın Güney Kafkasya’da Ermenistan’a önemli ölçüde ekonomik ve askeri yardımda bulunması, bu ülkenin işgalci ordusunu silahlandırması bir yandan Ermenistan’ın siyasi yönetimini Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollardan çözüme

15 Ali Hasanov, “Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Azerbaycan’ın askeri-jeostratejik çıkarları”, (<http://strategiya.az/?m=xeber&id=2125>).

kavuşturulmasından uzaklaştırmakta ve müzakerelerde yapıcı davranmaktan kaçınmaya teşvik etmekte, diğer yandan Azerbaycan'ın güvenlik politikaları, askeri ve jeostratejik tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle Dağlık Karabağ sorunu bugün hem Ermenistan'ı, hem de Azerbaycan'ı baskı altında tutmak için Rusya'nın elinde bulundurduğu ciddi bir araçtır. Topraklarının bir kısmı Ermenistan'ın işgali altında bulunan Azerbaycan'ın, AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanlarından biri olarak Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollardan çözülmesi sürecine katılan Rusya'nın Ermenistan'la "askeri ve stratejik ortaklığına", bu ülkede askeri üs bulundurmasına ve işgalci orduyu karşılıksız olarak silahlandırmasına kayıtsız kalması elbette ki mümkün değildir.

Azerbaycan'ın Rusya ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ile işbirliğini doğrudan etkileyen iki önemli husus, toprak bütünlüğünün sağlanması ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle ilişkilidir. Azerbaycan'ın, topraklarını alenen işgal altında bulunduran, Güney Kafkasya'da komşu ülkelere karşı toprak iddiaları öne süren, bölgesel istikrarı bozan işgalci ve militarist Ermenistan'ın tutum ve davranışlarını uluslararası hukukun ilkelerine uygun bir şekilde değerlendirmekten kaçınan, bilakis bu ülkeyle askeri ortaklık anlaşması imzalayan, bölgenin diğer ülkelerinin de politik ve askeri güvenliğini, toprak bütünlüğünü, bölgesel barışı garanti edemeyen bir kurum ve bu kurumun himayecisi olan bir ilke ile stratejik ortaklık yapması mümkün görünmemektedir.

Azerbaycan'ın %20 topraklarını işgal altında tutan Ermenistan'ın, işgale maruz kalan Azerbaycan'la aynı örgütte yer alması hiçbir şekilde düşünülemez. Daha önce de belirtildiği gibi, Ermenistan bu örgüte üye olmakla kendisini Türkiye ve Azerbaycan'dan korumak istemiştir. Peki, Azerbaycan aynı örgüte üye olmakla kendini kimden koruyacak? Ermenistan ve Rusya'dan mı?

Böyle bir durumda "Azerbaycan'ın NATO üyeliği mümkün mü?" sorusu gündeme gelmektedir. Azerbaycan 1994 yılından başlayarak "Barış İçin Ortaklık" programı çerçevesinde işbirliği yapmakta ve bazı çatışma bölgelerinde barış gücü misyonuna katılmaktadır. NATO ile işbirliği Azerbaycan için öncelikli konulardan biridir. Fakat Azerbaycan'ın bu kurumla çok yönlü iş birliği, ilişkilerini genişletmesi ve kurumun çeşitli uluslararası programlarına katılması bile, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun çözümünde gereken sonucu vermemiştir. Bu mesele gündeme geldiği zaman, dünyanın çeşitli bölgelerine askeri güce başvurarak barış getirmeye çalışan NATO, Dağlık Karabağ sorununun 20 yıldır barış yoluyla çözülmemesine rağmen, Azerbaycan'ın Ermenistan işgalindeki topraklarını kurtarmak için askeri operasyonlara başlamasına soğuk bakıyor ve sorunun barış yoluyla çözülmesinin zorunluluğunu vurguluyor.¹⁶ Çünkü

16 Hatem Cabbarlı, "NATO ve Azerbaycan Topraklarının İşgali Sorunu", (<http://newtimes.az/tr/organisations/163/>).

NATO çatışma içerisinde bulunan devletleri ittifaka üyeliğe kabulden ve devletlerin sınır sorunlarının çözümü için tüm yükümlülüklerden kaçınmaktadır.¹⁷ Kuruma üye olan devletler “önleyici saldırı” stratejisini benimsemekte ve bu öğretiyi sayesinde tehlike oluşturan devletlere karşı askeri operasyonlara başlama hakkını kendilerinde görmektedirler.¹⁸ Burada dikkat çeken en önemli husus işgal eden değil, tehlike oluşturan devletlerdir. “Önleyici saldırı” öğretisi 20 yıldan beri Azerbaycan topraklarını işgal eden Ermenistan’a karşı askeri operasyon düzenlenmesine onay vermemektedir. Dolayısı ile Azerbaycan’ın NATO askeri-siyasi blokuna üyeliği imkanları tamamen kısıtlıdır.

Azerbaycan İçin Oluşabilecek Uygun Stratejik Ortamlar

Çatışmanın hukuki, politik ve askeri çerçevede çözümü sınırlı olduğundan tek bir yol kalıyor. Azerbaycan, işgal altında tutulan topraklarını geri alması için uzun süreli olsa bile uygun stratejik ortamı beklemek zorundadır.

- Uygun stratejik ortam Rusya’nın bölgesel güç konumunun tamamen zayıflaması ile oluşabilir. Rus ordusunun zayıflığı konusunda çok şey söylendi ve yazıldı. Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra söylenenler elbette gerçektir. Ama şimdi önümüzde yeni gerçekler var. Rusya zayıflamadığı ve hatta güçlendiği için Rus jeopolitik sorunu yeniden ortaya çıkmıştır. Post-Sovyet mekanında ortaya çıkan bütün çatışmaların anahtarını elinde bulunduran Rusya Ermenistan-Azerbaycan çatışmasında da kilit konuma sahiptir.
- Uygun stratejik ortam aynen Rusya gibi İran’ın da bölgesel güç konumunu kaybetmesi ile oluşabilir. İran Orta Doğu ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça güçlü bir devlet gibi görünse de, kendi içinde çok ciddi etnik sorunları var.¹⁹ Bu sorun daha çok Güney Azerbaycan’la ilgilidir. İslam Dünyası’nın halkalarından biri olan Azerbaycan halkının Şii Müslüman, onunla tarihi ve kültürel yakınlıkları olmasına rağmen İran Ermenistan’ın Azerbaycan’a askeri tecavüzünü üstü kapalı şekilde desteklemiş ve bölgede kendisine stratejik partner olarak Ermenistan’a büyük üstünlük vermiştir. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan İran’ın Erivan için önemini şu şekilde açıklamaktadır: “İran Ermenistan için çok önemli stratejik bir ülkedir. Yüzyillardır samimi komşuluk ilişkileri içerisindeyiz. Diğer sebepler de vardır. İran bizim için dış

17 Elşen Nesirov, “Herbi-siyasi bloklar ve Azerbaycan’ın regional balanslaşdırma siyasetinin ehemiyyeti”, *Halk Gazetesi*, 14 Nisan 2009

18 Hatem Cabbarlı, a.g.m.

19 Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft, *Amerika ve Dünya* (İstanbul: Profil yayıncılık, 2012), s. 77.

dünyaya açılan kapı konumundaki iki ülkeden biridir. İran'ın yatırımlara uğraması Ermenistan'ın nefes aldığı borunun gittikçe daralması anlamına gelir".²⁰

- İran-Ermenistan ilişkilerini stratejik ittifaka götüren faktörler içerisinde Güney Azerbaycan ve Dağlık Karabağ sorununun ayrı bir yeri vardır. Dağlık Karabağ sorununun devam etmesi İran'ın çıkarları çerçevesindedir. İran'ın çıkarlarına uygun olarak Azerbaycan topraklarını işgal altında tutan Ermenistan İran'ın kuzeyini Azerbaycan'ın etkisinden koruyan bir etkidir. Dünyanın en önemli stratejistlerinden Zbigniew Brzezinski'nin tabirince, *"eğer Azerbaycan istikrarlı bir siyasal ve ekonomik gelişmede başarılı olursa İranlı Azeriler, daha fazla büyük bir Azerbaycan düşüncesine bağlanacaklardır"*.²¹ Dolayısı ile Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının çözümüne giden yol Güney Azerbaycan'dan başlar. Doğal olarak bu düşüncenin önüne geçmek isteyen İran, Ermenistan'la ilişkilerini artırmakta ve Müslüman bir devletin – Azerbaycan'ın – zayıf kalmasını kendi açısından yaşam kaynağı olarak değerlendirmektedir. Belirtilen bu varyasyonlar elbette yazarın subjektif düşünceleridir, fakat Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının çözüm yolu hiç kuşkusuz özellikle Rusya'nın ve de İran'ın bölgesel güç konumlarının zayıflamasına bağlıdır.
- Uygun stratejik ortam Türk Cumhuriyetleri arasında entegrasyonun derinleşmesi ile mümkün olabilir. Türk Cumhuriyetlerinin, özellikle Orta Asya devletlerinin bölgesel bütünlüğünü ve entegrasyonunu destekleyen tarihi, kültürel, stratejik, ekonomik ve siyasal bir çok neden bulunmaktadır. Bununla birlikte bağımsızlıkların kazanılmasının üzerinden geçen yaklaşık 20 yıllık bir sürede bölge ülkeleri arasındaki entegrasyon girişimlerinden hiç birisi tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Bölge devletleri arasındaki sınır sorunları, siyasal ve ekonomik gelişme farklılıkları, bölgesel liderlik konusundaki çekişme, büyük güçlerin bölge üzerindeki rekabeti dikkate alındığında önümüzdeki dönemde de Türk Birliği'nin bir ütopyadan ibaret kalmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.²² Öte yandan bölge dışı hegemon güçlerin öncülük ettikleri entegrasyon girişimleri de bu bütünlüğü bozmaktadır. Rusya imparatorluk dönemlerinde olduğu gibi Orta Asya'daki başat güç konumunu sürdürmektedir. Askeri varlığı, ekonomik yatırımları ve yumuşak gücü ile Rusya Orta Asya'daki en güçlü bölge dışı aktördür. Aslında bir çok açıdan Rusya için Orta

20 "Serj Sarkisyan Prezident Armenii". *Eho Moskvi/Peredaçi/İntervyu/Çetverg*, 27.01.2011: <http://www.echo.msk.ru/programs/beseda/744902-echo.phtml>

21 Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere* (İstanbul: Sabah yayınları, 1998), s. 122-123

22 Bu konuda geniş bkz: Azer Hudiyeve, "Digget! Şerg! Orta Asya Regionu Dünya Siyasetinin En Kaynar Arenasına Çevrile Biler", *Region Plus. Analitik bakış*, 1 Ekim 2009, № 19 (87), s. 24-28

Asya'da bölge dışı tanımlaması doğru değildir. Rusya siyasi ve askeri açıdan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, ekonomik işbirliği açısından Avrasya Ekonomik Topluluğu üzerinden Orta Asya'yı kendine bağlamış durumdadır. Çin ise Şanghay İşbirliği Örgütü sayesinde Orta Asya'yı kendi hayat sahasına dönüştürmüştür. Amerikan karşıtı siyasi bir bloğa dönüştüğü yönündeki tartışmalar bir yana Şanghay İşbirliği Örgütü Doğu Türkistan ile Batı Türkistan'ı Çin egemenliği altında birleşmeye götürmektedir. Bölge ülkelerini Rusya ile ittifaka iten faktörlerin en önemlilerinden biri de budur.²³ Fakat Türkiye en temel dış politika alanlarından birisi haline gelen Orta Asya'ya dönük stratejilerinin geliştirilmesi konusunda maalesef ciddi bir ön hazırlık yetersizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu hazırlıksızlığın ilk görünen belirtisi psikolojik alanda yaşanmış ve Türkiye gereken psikolojik teenniye devreye sokamamıştır.²⁴ Türkiye'nin bölgesel politika uygulamalarında gözlenen en ciddi zaaflarından birisi dış politika alanları arasındaki taktik bağlantıları da gözetken büyük ölçekli stratejilerin geliştirilememiş olmasıdır.²⁵ Türk Cumhuriyetleri arasında entegrasyon, Türkiye'nin bir dış politika hamlesi değil Türk Dünyası'nın ihtiyaç duyduğu jeopolitik bir gereksinimdir. Türk Dünyası'nın ekonomik, siyasi ve askeri yönden dirençli olabilmesi için bir uluslararası bütünleşmeye ihtiyacı vardır. Çin'in büyük ekonomisi karşısında direnmek ve tarihte Rusya'ya bağlı hale getirilen üretim ve ticaret mekanizmalarını aşmak için entegrasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasi olarak; Rusya, Çin ve ABD'nin bölgedeki rekabetine karşı ezilmemek ve bu rekabeti fırsat haline getirebilmek için bir arada hareket edilmesini sağlayacak bir entegrasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat Türk Cumhuriyetleri arasındaki bütünleşme girişimlerinde bir kopukluk yaşanmakta ve Türk devletleri Türk Dünyası'nın entegrasyon sürecinde gereken etkinliği gösterememektedirler. Özellikle Özbekistan ve Türkmenistan hiçbir şekilde Türk Konseyi toplantılarına katılmamaktadırlar.²⁶ Uzun dönemli bir perspektif ile değerlendirilmedikçe Asya dengelerinde etkin bütün büyük güçlerin yoğun bir faaliyet içinde buldukları Orta Asya, dolayısı ile Türk Dünyası üzerinde sağlıklı bir strateji geliştirebilmek ve uygulayabilmek çok zordur. Bu bakımdan Türk Birliği'nin bir ütopya olarak kalmaya devam etmesi Azerbaycan için böyle bir stratejik ortamın oluşmayacağını göstermektedir.

23 Fırat Purtaş, "Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri", *Orta Asya ve Kafkasya'da Güç Politikası*, (derleyen: M.Turgut Demirtepe), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) yayınları, 2008, s. 58-59

24 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul: Küre yayınları, 2010), s. 487

25 Davutoğlu, a.g.e., s. 499

26 Bu konuda bkz: Turgay Düğen, "Türk Konseyi ve Türkistan'da Bütünleşme", http://www.21yyte.org/tr/yazi6725-Turk_Konseyi_ve_Turkistanda_Butunlesme.html; Natic Nazımoğlu, "Nahçıvan Merhalesi", *Region plus. Analitik bakış*, 15 Ekim 2009, № 20 (88), s. 18-21

Sonuç

Çözüm dışında her yolun denendiği bir problem olan Ermenistan-Azerbaycan çatışması bölgesel bir mesele olmanın yanısıra, içinde daha derin tarihi izler taşıyan küresel bir sorun olmakla kökü birkaç yüzyıl ve hatta daha eskilere giden ünlü “Şark Meselesi”nin bir uzantısı olarak varlığını korumaktadır. Bugün çevresindeki bölgelerle birlikte Rusyanın desteği ile Azerbaycanın %20’lik toprak parçasıyla bir arada Ermenistan tarafından işgal edilen Karabağ hala BMT-nin gündeminde çözümünü bekleyen sorunlardan biridir. Barış yoluyla işgal sorununu sona erdirmek yönündeki çalışmalarda somut

Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının “uzunsürelî ateşkes” şeklinde devam edeceği öngörüsünde bulunmak mümkündür. Bu süre zarfında Azerbaycan en uygun stratejik ortamı beklemek zorundadır.

bir ilerleme sağlanamamıştır. Her bir işgal sürecinin çözümünde iki yol vardır: Diplomasi ve savaş yolu. Çatışan taraflar arasında hiçbir şekilde uzlaşmanın sağlanabileceğinden söz etmek mümkün değildir. Olası bir savaşın ise Azerbaycan için hangi sonuçlar doğurabileceği de yukarıda analiz edildi. Azerbaycan, toprakları işgal altında tutulmasına rağmen bölgenin ekonomik lideri durumundadır. Hiç şüphe yok ki, ekonomik alanda kaydedilen gelişmeler askeri alana da yansımış, 2010

ylında “Askeri Doktrin”in kabulü ile belgelenmiştir.²⁷ Fakat Rusya’nın sorunu bizzat kendi inisiyatifinde tutması Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ’a yönelik muhtemel askeri harekatinde dikkatli davranmasını gerekli kılmaktadır.

Diğer taraftan, askeri operasyonların başlanacağı takdirde dünyanın demokrasileşmesi için girişimlerde bulunduğu iddiasından yola çıkan Batı devletleri ve uluslararası kurumlarla işbirliğini, aynı zamanda bu kurumlara entegre sürecinde ciddi engellerle yüzleşebileceğini göz önünde bulunduran Azerbaycan bu konuda hassas davranmak zorundadır. Yani bu hususlarda Azerbaycan’ın dikkate alması gereken önemli faktörler Rusya, Batı devletleri, uluslararası kurumlar, askeri-siyasi örgütlerdir.

Buna dayanarak Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının “uzun süreli ateşkes” şeklinde devam edeceği öngörüsünde bulunmak mümkündür. Bu süre zarfında Azerbaycan en uygun stratejik ortamı beklemek zorundadır. Zira mevcut aşamada sorunun her defa düzene sokulması yolunda durgunluk ortaya çıkacak, Azerbaycan yeniden alternatif çözüm yolları aramaya başlayacak, Ermenistan ve AGİT’in Minsk Grubu’nun eşbaşkanları yeni yeni öneriler

²⁷ Bu konuda geniş bkz: Azerbaycan Respublikasının Herbi Doktrinasi, Azerbaycan Respublikasının Milli Meclisi, 08 Haziran 2010. <http://meclis.gov.az/?/az/law/183#comment>

sunacak, görüşmeler nihai aşamaya geldiğinde Ermenistan tarafı yeniden geri çekilecek, böylece bütün işlemler bir daha durgunluk haline dönecektir.

Durumun farkında olan Azerbaycan ekonomik olarak Ermenistan üzerinde baskı oluşturmaktadır. Fakat Ermenistan “galibiyet havası”na kapılarak sorunun “çözumsuzlüğünün” devleti felakete sürükleyeceğinin ve uzlaşının şart olduğunu anlamamakta, Rusya ve Batı’nın politik oyunları devam ettiği süre içerisinde “Büyük Ermenistan” ideolojisini gerçekleştirme düşüncesindedir. Ermenistan bu süreçte işgalin kalıcı olabileceğini hesaplamaktadır. Kuşkusuz, “Zaman” Ermenilere işgal ettikleri Azerbaycan topraklarında güçlenme fırsatını yaratmış, sonuçta Ermenistan Rusya’dan ve diğer devletlerden aldığı silahlar dolayısıyla kendi askeri gücünü daha da artırmış ve militarist bir devlete dönüşmüştür. Fakat Ermenistan askeri gücünü artırsa da, ekonomik olarak gerilemiş durumdadır. Ermenistan Azerbaycan topraklarını işgal altında tutsa da, ekonomik gerileme, demografik tenezzül, Ermenistan’ın işgalci taraf olduğunu dile getirmemelerine rağmen devletlerin Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanımaları Ermenistan’a tam olarak işgal ettiği bölgeleri sahiplenme fırsatı vermemiş ve her geçen zaman zarfında Ermenistan işgal altında tuttuğu bölgelerin esirine dönüşmüştür. Daha kesin bir ifade ile Ermenistan genişlemek, büyümek ve güçlenmek isterken zayıflamış, ekonomik açıdan gerilemiş ve bağımlı bir devlete dönüşmüştür. Komşu devletlerle iyi geçinmek yerine düşmanca tavırlarını sürdürerek kendisini entegrasyon sürecinin ve enerji projelerinin dışında bırakmıştır.

Ermenistan gittikçe artan ekonomik sıkıntılarından kurtulmak için Azerbaycan’la anlaşmaya varmak zorundadır. Fakat öncelikle Ermenistan kendisini tamamen Rusya’dan kurtarmak zorundadır. Ermenistan’ın Rusya’ya ekonomik açıdan gittikçe artan bağımlılığı Moskova’nın Erivan’ın diğer devletlerle ilişkilerindeki gelişim temposunu istediği şekilde yönlendirmesine olanak sağlamıştır. Özellikle 2003 yılında Rusya’nın borçlarını ödemesi talebinde bulunması sonucu Ermenistan kendi ekonomisinin stratejik önem taşıyan işletmelerini borç karşılığında Rusya’ya devretmiştir.²⁸ Diğer bir taraftan, Ermenistan’a ekonomik olarak nefes verdiren yegane devletin İran olduğu bir gerçektir. Fakat bölgede gittikçe büyük bir güç kazanan, uranyumun zenginleştirilmesi yönünde araştırmalarını daha da yoğunlaştıran, Orta Doğu’da ortaya çıkan problemler nedeniyle son devirlerde sık-sık adından söz ettiren ve küresel güçlere meydan okuyan devletlerden biri olarak İran’la iyi ilişkiler içerisinde olmasına rağmen Ermenistan bu nedenlerden dolayı İran’ın ABD’nin muhtemel saldırısına uğradığı takdirde ekonomisinin büyük darbeler alacağına da farkındadır. İran etrafında oluşan uluslararası baskılar ve İran-

28 Emily Danielyan. “Russia Tightens Grip on Armenia with Debt Agreements”. *Eurasianet.org*. 6 May 2003. Web. 09 Nov. 2010. <http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav050703.shtml>.

Batı iliŐkilerde yaŐanan gerginlikler Ermenistan'ın geleceğini çıkmaza sürüklemektedir. Bu durum Azerbaycan'ın çıkarları çerçevesindedir. SıkıŐmıŐ durumda olan Ermenistan Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkilerini gözden geçirmek zorundadır. Ermenistan Azerbaycan'ın işgal altında tuttuğu topraklardan çekilmeli, toprak iddialarından vazgeçmelidir. Ancak bu Şekilde ekonomik tenezzlden kurtulabilir, hatta entegrasyon sürecinde ve enerji projelerinde yer alabilir. Aksi takdirde Azerbaycan ve Türkiye'nin Ermenistan zerindeki baskıları devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Blandy, C.W. *Azerbaijan: Is War Over Nagorny Karabakh a Realistic Option?*, Advanced Research and Assessment Group. Caucasus series 08/17, (United Kingdom: Defence Academy of the United Kingdom, May 2008), s. 23
- Brzezinski, Zbigniew *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, (İstanbul: Sabah yayınları, 1998), s. 192
- Brzezinski, Zbigniew *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, (İstanbul: Timaş yayınları, 2012), s. 240
- Brzezinski, Zbigniew & Scowcroft, Brent, *Amerika ve Dünya*, (İstanbul: Profil yayıncılık, 2012), s. 328
- Davutoğlu, Ahmet *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul: Küre yayınları, 2010), s. 548
- Friedman, George *Gelecek 10 Yıl*, (İstanbul: Pegasus yayınları, 2011), s. 317
- Hamitov, Samir "Dağlık Karabağ Münakaşası 2020 Yılında: Barış, Yoksa Müharebe?", *Dirçeliş-XXI asır dergisi*, 2011, №153-154, s. 146-159.
- Hudiyev, Azer "Digget! Şerg! Orta Asya Regionu Dünya Siyasetinin En Kaynar Arenasına Çevrile Biler", *Region Plus. Analitik bakış*, 1 Ekim 2009, № 19 (87), s. 24-28.
- Nazimoğlu, Natik "Nahçıvan Merhalesi", *Region plus. Analitik bakış*, 15 Ekim 2009, № 20 (88), ss. 18-21.
- Nersisyan, M.G. *İz İstorii Russko-Armyanskikh Otnoşeniy*, (Erevan: izd-vo AN Armyanskoy SSR, 1956), s. 405
- Nesirov, Elşen "Herbi-siyasi bloklar ve Azerbaycanın regional balansaşdırma siyasetinin ehemmiyeti", *Halk Gazetesi*, 14 Nisan 2009
- Purtaş, Fırat "Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri", *Orta Asya ve Kafkasya'da Güç Politikası*, (derleyen: M.Turgut Demirtepe), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) yayınları, 2008, ss. 31-62
- Sapmaz, Ahmet & Sarı Gökhan, "Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, sayı: 15, ss. 1-31.

Şavrov, Nikolay *Novaya Ugroza Russkomu Delu v Zakavkazye: Predstoyaşaya Rasprodaja Mugani İnorodtsam*, (Sankt-Petersburg: izd-vo Reprint, 1911), s. 156

Şostakoviç, S.V. *Diplomatiçeskaya Deyatelnost A.S.Griboyedova*, (Moskova: izd-vo Sotsialno-ekonomiçeskoy literaturı, 1960), s. 294

Yenikolopov, İ.K. *Griboyedov i Vostok*, (Erevan: izd-vo Aypetrat, 1954), s. 196

İnternet siteleri:

Azerbaycan Respublikasının Herbi Doktrinası, Azerbaycan Respublikasının Milli Meclisi, 08 Haziran 2010. <http://meclis.gov.az/?/az/law/183#comment>

“Azerbaijan and Armenia: Peace prospects, Military Realities&the role of the Armenian Diaspora”, Caspian İnformation Center, no.16, October 2011, pp.1-2, (<http://www.caspianinfo.com/wp-content/uploads/2011/10/OP-No-16-Armenia-and-Azerbaijan-Peace-Prospects-Military-Realities-and-the-Role-of-the-Armenian-Diaspora.pdf>), erişim tarihi: 30.04.2012.

Cabbarlı, Hatem “NATO ve Azerbaycan Topraklarının İşgali Sorunu”, (<http://newtimes.az/tr/organisations/163/>), erişim tarihi: 24.07.2012.

Danielyan, Emily “Russia Tightens Grip on Armenia with Debt Agreements”. Headlines I Eurasianet.org. 6 May 2003. Web. 09 Nov. 2010.<http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav050703.shtml>, erişim tarihi: 20.02.2013.

Düğen, Turgay “Türk Konseyi ve Türkistan’da Bütünleşme”, http://www.21yyte.org/tr/yazi6725-Turk_Konseyi_ve_Turkistanda_Butunlesme.html, erişim tarihi: 05.11.2012.

Hasanov, Ali “Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Azerbaycan’ın askeri-jeostratejik çıkarları”, (<http://strategiya.az/?m=xeber&id=2125>), erişim tarihi: 15.05.2013

Jarosiewicz, Aleksandra & Krzysztof Strachota, “Nagorno-Karabakh-conflict unfreezing” Center for Eastern Studies, (<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-10-26/nagornokarabakh-conflict-unfreezing>), erişim tarihi: 18.09.2012.

Novikova, Gayane “Implications of the Russian-Georgian War in the Nagorno-Karabakh Conflict: Limited Maneuverability”, Caucasus Edition, (<http://caucasusedition.net/analysis/implications-of-the-russian-georgian-war-in-the-nagorno-karabakh-conflict-limited-maneuverability>), erişim tarihi: 18.09.2012.

“Serj Sarkisyan Prezident Armenii”. Eho Moskvı/Peredaçi/İntervyu/Çetverg, 27.01.2011: <http://www.echo.msk.ru/programs/beseda/744902-echo.phtml>, erişim tarihi: 05.03.2012.

Şahinoğlu, Elhan “Rusya-Ermenistan askeri işbirliğine karşı Türkiye-Azerbaycan işbirliği”, (<http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5350&kat1=1>), erişim tarihi: 12.07.2011.

